

Zaista, tko su bili ti „strašni Hrvati“?

Zgodovinski inštitut Milka Kosa iz Ljubljane objavio je 2020. godine opsežan i zanimljiv zbornik *Tridesetletna vojna in Slovenci: Evropski konflikt in slovenski prostor v prvi polovici 17. stoletja* (urednik dr. sc. Vanja Kočevar), u kojem je svoje priloge objavio niz slovenskih povjesničara i znanstvenika različitih profila. Jedan od zastupljenih autora jest i Janez Weiss, koji je u članku „Kanižarji: Vojaški rod Metliškega in njegovo udejstvovanje v tridesetletni vojni“¹ obradio povijest navedene kranjske obitelji, odnosno njihovo sudjelovanje u Tridesetogodišnjem ratu (1618. – 1648.), tijekom kojeg je Mihael djelovao u sastavu hrvatskih odreda pukovnije Fugger. Zanimljiva tema i svakako zanimljiv članak.

Kolega Weiss se u navedenom članku i kritički osvrnuo na katalog moje izložbe *Tko su bili ti „Strašni Hrvati“?*² postavljene u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu u travnju 2018. godine u sklopu međunarodne konferencije *Kronike plaćenika, legende i stereotipi*, održane povodom 400. godišnjice početka Tridesetogodišnjeg rata. Moram priznati da nisam imao prilike ranije konzultirati Weissov članak, no vjerujem da za reakcije (nikad) nije prekasno.

Dakle, konkretno i sumirano, Weiss mi upućuje kritiku vezanu uz uporabu pa onda i značajnije termina Hrvati (njemački *Kroaten/Croaten/Krabaten*) u kontekstu Tridesetogodišnjeg rata. Tako se na stranici 154, u bilješki 70, Weiss referira na spomenuti katalog izložbe navodeći da:

O razumevanju in projekcijah modernosti v preteklost primerjaj katalog Stanić, Tko su bili ti 'Strašni Hrvati?', str. 20-35. „Bojujejo se hrvatske postrojbe, hrvatske čete, pet pukovnija hrvatskih konjanika, pokretljivi i hitri hrvatski konjički odredi, med drugim je švedska prethodnica napala hrvatske vojnike, Hrvati su izgubili nekoliko desetaka ljudi i jednu zastavu...“ ipd; str. 36-37. Poda število 'hrvaških' oddelkov, pri čemer pa ne opisuje geografsko širega prostora, iz katerega su te enote lahke konjenice novačijo, in povsem ignorira možnost novačenja vojakov uskoškega, tj. srbskega in vlaškega porekla iz Vojne krajine med Croaten; str. 42-43. Vendar poudari: „Hrvatske postrojbe, kao i sve uključene u sukob, bile su vrlo heterogenog sastava. Uz 'prave' Hrvate, njihovom sastavu služili su i pripadnici raznih drugih naroda.“ Ko beremo katalog, dobimo vtis, da je bil v tridesetletni vojni udeležen moderni hrvaški narod, veliko 'pravih Hrvata', z lastno vojsko, ki ga le bežno popravijo poznejše pravilne razlage o etnički heterogenosti tedanjih vojaških enot.

Dakle, Weiss je ustvrdio da korištenjem termina „hrvatske čete“, „hrvatske postrojbe“, a zatim i „Hrvati“, vršim projekciju suvremenoga stanja stvari u prošlu zbilju, odnosno, još radikalnije, da povlačim znak istovjetnosti između moderne hrvatske nacije i postrojbi koje su tijekom Tridesetogodišnjeg rata djelovale pod nazivom Hrvati/Kroaten/Croaten. Prije svega, odlučno tvrdim, što ću i opširnije pokazati, da ne smatram kako su pojedinci i grupe vojnika koji su služili u sastavu hrvatskih postrojbi bili pripadnici moderne hrvatske nacije, kao što se to navodi u prethodno citiranoj rečenici. Također, smatram da je za ozbiljnu kritiku pa i (dis)kvalifikacije poput ovih potrebno mnogo više od pukog utiska ili dojma – potrebna je ozbiljna argumentacija. Formulacija *dobimo vtis*, dakle „stejećemo dojam“, implicira stanovit subjektivan stav, koji pak ne mora korespondirati sa zaključkom ili rezultatima istraživanja – u ovom slučaju moga autorskog teksta. Takva formulacija ukazuje i na određenu zadržku, možda i nesigurnost konstatacije, kao i na izvjesnu nedorečenost u tumačenju moga teksta.

1 Weiss, Janez. „Kanižarji: Vojaški rod Metliškega in njegovo udejstvovanje v tridesetletni vojni“. U: *Tridesetletna vojna in Slovenci: Evropski konflikt in slovenski prostor v prvi polovici 17. stoletja*, ur. Vanja Kočevar. Ljubljana: Založba ZRC, 2020, (139-178).

2 Stanić, Damir. *Tko su bili ti „strašni Hrvati“? Katalog izložbe / Who Were Those „Terrible Croats“? Exhibition catalogue*. Štrigova: Državni arhiv za Međimurje; Hrvatski državni arhiv, 2018.

Prije svega, djeluje pomalo paradoksalno da Weiss tvrdi da projiciram moderno stanje stvari u prošlu zbilju unutar članka koji je publiciran u zborniku pod naslovom *Tridesetletna vojna i Slovenci*, budući da bi se moglo primijetiti da se upravo korištenjem termina Slovenci, koji je, kao uostalom i današnji termin Hrvati, rezultat dugotrajnog i složenog procesa formiranja modernih nacija, zapravo učinjen eklatantni manevar transferiranja modernih etničko/nacionalnih, pa i političko-teritorijalnih odnosa u prošlost. Korištenje tog termina za period 17. stoljeća može se također shvatiti kao transponiranje suvremenih nacionalnih zajednica u prošlost, odnosno upravo kao postupak koji se meni predbacuje kao krimen. Iako su s pojmom Hrvati okolnosti ipak nešto drugačije.

Osnovni Weissov prigovor jest da onodobni pojam Hrvati, odnosno u njemačkoj varijanti Croaten/Kroaten, ne može biti sinonim za istoimenu etničku zajednicu, jer su se tijekom Tridesetogodišnjega rata u sastavu hrvatskih postrojbi borili vojnici i grupe vojnika različitoga porijekla. Naravno, s argumentacijom o heterogenosti ondašnjih vojnih postrojbi nema ništa sporno, no ipak postoji nekoliko problema vezanih uz ovu tematiku. Prije svega, Weissova teorijsko/metodološka nedorečenost manifestira se već i na terminološkom polju. Naime, budući da je Weiss odlučio tretirati termin Hrvati/Croaten kao sasvim različit i nepovezan s onodobnom etničkom grupom Hrvata i promatrati ga isključivo kao oznaku za specifične vojne postrojbe (što svakako i jest bio), kroz cijeli ga tekst ostavlja u njemačkom obliku i u kurzivu. Svoj postupak objašnjava na sljedeći način: „(...) ohranjam izraz *Croaten* za lahke konjeničke oddelke, ki so delovali na bojiščih tridesetletne vojne. Oddelki lahke konjenice, imenovani *Croaten*, so bili etnično **izrazito (bold op.a.)** barviti in mešanega značaja. Ob tem bi prevod besede *Croaten* v *Hrvati* namigoval, da gre za hrvaške oddelke ali hrvaško vojsko, in posreboval moderni nacionalni pojem v kontekst bojnih oddelkov 17. stoletja, zaradi česar bi dobili posvem napačno sliko.“³

Dakle, Weiss već i na toj razini čini svojevrsnu interpolaciju u prošlost, jer jedan ranonovovjekovni termin tretira distinktivno u odnosu na slične onodobne termine i različito od načina pisanja koji su koristili suvremenici. Time zapravo implementira postupak koji meni predbacuje. Činjenica je da prijevod njemačkog termina Croaten/Kroaten i sl. ne treba ništa osobito *sugerirati*, budući da je direktno povezan s pojmom Hrvati u onodobnom značenju. Stoga ranonovovjekovni termin Hrvati/Croaten/Kroaten ne može selektivno pasti kao žrtva postojanja moderne nacije tog imena, bez obzira što je u prošlosti istodobno imao višestruka značenja. No, bez obzira na njegovu kompleksnost i višeznačnost, on zaista jest označavao (i) onodobne Hrvate. Jer ukoliko su u postrojbama Hrvata sudjelovali i ljudi koji su sami sebe i koje su drugi nazivali Hrvatima, kako to onda nije (i) sinonim? Ukoliko je uopće moguće obraniti takvo radikalno stajalište o ukidanju te vrlo jasne i u izvorima potvrđene veze, Weiss bi svoj pristup trebao mnogo bolje elaborirati jer ovako njegove tvrdnje daju „posvem napačno sliko“, odnosno parcijalno „napačno sliko“. Naime, budući da se te vojne postrojbe zovu Hrvati/hrvatske postrojbe i sl., da su dobile ime po hrvatskim vojnicima, a tu mislim na ukupnost vojnika (različitog porijekla) koji dolaze s hrvatsko-slavonskog prostora unutar zemalja krune sv. Stjepana te da su u postrojbama koje se nazivaju Hrvati (masovno) služili hrvatski vojnici, zaista se radi i o „hrvaškim oddelkima“, pa čak i o „hrvaškoj vojski“. Također, konstatacija da se radi o „*izrazito barvitim*“ postrojbama „*mešanega značaja*“, iako točna, zahtijeva referiranje na literaturu ili izvore. Nažalost, mi još uvijek ne znamo kakav je u etničkom pogledu bio točan sastav hrvatskih postrojbi u Tridesetogodišnjem ratu i tome svakako treba pristupati oprezno. No, da je njihova

3 Weiss, „Kanižarji: Vojaški rod Metliškega in njegovo udejstvovanje v tridesetletni vojni“, 153.

osnova uvijek bila „hrvatska“, odnosno da su je činili vojnici koji su dolazili s hrvatskoga prostora, smatra recimo i Michael Weise, njemački povjesničar koji je zadnjih godina objavio niz relevantnih članaka o hrvatskim postrojbama u Tridesetogodišnjem ratu.⁴ Uostalom, zašto bi Hrvatsko-slavonski sabor protestirao protiv masovnog novačenja 1630-ih, kad je pojam Hrvati već počeo označavati rod vojske, navodeći da tisuće ratuju van zemlje, ukoliko u tim hrvatskim postrojbama nije bilo i onodobnih Hrvata?

Bez obzira na rečeno, Weiss do te mjere radikalizira svoj pristup, što donekle zalazi u polje farsičnog, da u svome članku, kako u prijevodima tako i citiranju izvora, jedino termine vezane uz hrvatske postrojbe navodi u kurzivu – *Croaten*, dok nazive ostalih postrojbi koje nose etnički predznak tretira na drugačiji način, prevedene na slovenski i bez kurziva.

Tako njemačke postrojbe, očito podignute na njemačkom prostoru, a također heterogenog sastava, navodi kao „nemške enote“. Štoviše, Weiss navodi da je Fuggerovu pukovnicu (*Fuggerregiment*) činilo sedam odreda/zastava u kojima su trebali služiti samo „rojeni Nemci in ne Italijani ali katere druge narodnosti“, no odmah dalje u tekstu navodi da je „oddelek, većinoma sastavljen iz Nemcev“ sudjelovao u bitki na Bijeloj gori.⁵ Prema autorovoj argumentaciji, moglo bi se zaključiti kako su „nemške“ ili recimo „poljske“ postrojbe bile sastavljene isključivo od pripadnika njemačkoga ili poljskoga naroda, no istovremeno navodi da su njemačke postrojbe „većinoma“ bile sastavljene od Nijemaca. Ukoliko je termin Hrvati/*Croaten* pisan u kurzivu jer se radilo o heterogenim postrojbama, što bi dakle podrazumijevalo da se ne želi učiniti „nepravda“ pripadnicima tih postrojbi koji nisu potjecali s onodobnoga hrvatskog prostora, tada bi i „nemške enote“ trebalo pisati u kurzivu jer su bile tek „većinoma“ sastavljene od Nijemaca, iako ovdje nije jasno objašnjeno tko se točno podrazumijevao pod Nijemce. I slavenski svijet s područja Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti, dakle i Slovenci? Također i hrvatske postrojbe koje su bile dio Fuggerove pukovnije, pa stoga recimo i Gašpar Frankopan Tržički, koji je s ocem Vukom 1635. godine obećao da će „na lastne stroške“ unovačiti „lepo četo“?⁶ Valjda je barem dio tih od Frankopana okupljenih vojnika (a ja ću se drznuti i pretpostaviti većina) unovačena na hrvatskom prostoru? Nadalje, kad piše o Fuggerovoj pukovnici 1630-ih, Weiss navodi da se sastojala od „tri tisoč mož nemške pehote in petsto *Croaten*“.⁷ Iako nigdje nije navedeno je li izvršena analiza etničkog sastava te „nemške pehote“, odnosno *Croaten*, autor u kurzivu ostavlja samo Hrvate/*Croaten*. A je li u toj postrojbi zaista i bilo Hrvata i u kojem broju, to ostaje sasvim neodređeno. Zatim, primjerice, u bilješki 112 na stranici 159 Weiss navodi da je „Aldringenova konjenica s *Croaten* in Poljaki razbila šest sovražnih...“.⁸ Zašto termin Poljaci nije u kurzivu? Možda zato što služe u postrojbama odnosno rodu Hrvata, dakle lake konjice, a možda i zato što se autor u radu nije bavio poljskim, već hrvatskim postrojbama u kojima su djelovali članovi obitelji Kanižar. No, možemo se pitati jesu li poljske postrojbe bile dovoljno homogene da ih se prihvati kao Poljake, bez kurziva, pa onda i prednike moderne

4 Vidi: Weise, Michael. „Mobilität, Geschwindigkeit und Gewalt – die kroatischen Reiter in Brandenburg und Sachsen“. U: *Halb Europa in Brandenburg. Der Dreißigjährige Krieg und seine Folgen*, ur. Matthias Asche, Marco Kollenberg, Antje Zeiger. Berlin: Lukas, 2020, 82-84 (80-94); Weise, Michael. „Vom Verlust zweier Pistolen und einer Reitermütze. Kroatische Söldner in Württembergischen Franken während des Dreißigjährigen Krieges“. *Württembergischen Franken* band 106 (2022): 191-192 (189-204).

5 Weiss, „Kanižarji: Vojaški rod Metliškega in njegovo udejstvovanje v tridesetletni vojni“, 152.

6 *Isto*, 169.

7 *Isto*, 153.

8 *Isto*, 159.

poljske nacije? Isto možemo pitati i za vojnike pod nazivom Španci, koji se u tekstu također navode bez kurziva.⁹ Svakako, može se konstatirati da je hrvatski slučaj specifičan, da je cijeli jedan rod vojske preuzeo hrvatsko ime, no tek tada se metodologija i konstatacije moraju mnogo preciznije i smislenije potkrijepiti argumentima temeljenima isključivo na ozbiljnim arhivskim istraživanjima.

Autorov je jedini argument taj da termin Croaten/Hrvati *ni sinonimen z etnično*. Uz činjenicu da ta konstatacija nije ni (sasvim) točna, autoru bi se moglo predbaciti i to da se ista tvrdnja može primijeniti i na druge vojske u tadašnjoj Europi. Međutim, činjenica je da je termin Hrvati u promatranom periodu povezan s političkom strukturom, teritorijem, pripadnicima određene etničke skupine, vojnim postrojbama, a zatim i cijelim jednim rodом vojske. Dakle, on jest obuhvaćao sve te aspekte te je vrlo teško, ako ne i nemoguće, zaniijekati svaku vezu s onodobnim hrvatskim etničkim elementom. Naime, ukoliko je određeni postotak Hrvata služio u postrojbama koje su se nazivale „hrvatskima“, onda prigovor o projiciranju suvremenosti u prošlost postaje krajnje dvojben. Osim ukoliko kolega Weiss smatra da termin Hrvati u 17. stoljeću ima sasvim izvan-etničko značenje, odnosno da u redovima hrvatskih postrojbi nije uopće bilo nikakvih Hrvata.

Možda kolega Weiss zaista smatra da, recimo, Juraj Zrinski, Juraj Frankopan Tržački, Gašpar Frankopan Tržački, Petar Keglević, Šafarić, Mirko Marković, Luka Hrastovački, Nikola Rajković, Stjepan Petrović i drugi, da navedemo poznatije, ili pak Ivan Belčić i vojnici s prezimenima poput Belošić, Miletić, Kordinić, Benković, Jurić, Bošnjak ili pak Croat ili Horvat, da navedemo i one manje poznate, nisu ni na koji način bili vezani uz onodobni hrvatski etnički/politički/geografski krug. Svakako, i to je dozvoljeno stajalište, iako pogrešno. Jer, kako bismo onda imenovali ljude s hrvatskoga prostora, koji nose imena i prezimena široko rasprostranjena među hrvatskim pučanstvom, zabilježene u izvorima u kojima ih drugi (i/ili oni sami sebe) zovu Hrvatima, a služe u postrojbama koje se nazivaju „hrvatske“? Imaju li oni ikakve veze s hrvatskim imenom van konteksta u kojem on podrazumijeva jedan rod vojske? Naravno da imaju, o tome je uopće bespredmetno raspravljati, barem kad se radi o onim najuglednijim i uopće osobama o kojima imamo dostatni fond podataka.

Uostalom, pogledajmo nekoliko primjera tih famoznih *Croaten*. Kad je pukovnik Luka Hrastovački sa svojim postrojbama boravio na konaku u Wernigerodi u Njemačkoj 7. lipnja 1627., pridružilo mu se, kako se navodi u hrvatskom prijevodu, „novih 150 Hrvata novaka iz Hrvatske“.¹⁰ Nadalje, odakle je dolazilo 1000 vojnika, koje je 1626. godine u vojnim akcijama na njemačkom prostoru predvodio ban Juraj Zrinski? Među njima je moralo biti vojnika različitoga porijekla, ali za pretpostaviti je da se većinom ipak radilo o hrvatskom stanovništvu/plemstvu. Uostalom, kad je Zrinski poražen kod Körmenda 1626., zarobljeni su Vuk Erdődy, Franjo Orehovečki, Juraj Dovolić, Žigmund Eörsi, Vladislav Mikulić i Ivan Patačić. Dakle, većinom hrvatski plemići, iako neki ugarskoga porijekla. Treba li (dijelom) i za te ljude pisati *Croaten*? Nadalje, kako navodi Filip Hren, koji je u svom radu o Hrvatima u Tridesetogodišnjem ratu donio prvorazredne arhivske podatke, vladar je na Wallensteinov prijedlog 1632. godine imenovao Gioana Lodovica Hectorsa Isolana vrhovnim zapovjednikom „svih konjanika hrvatske nacije i lakih konjanika carske vojske“ („Haben derhalben zum Obristen commendanten vber all Vn-

9 *Isto*.

10 Bučar, Franjo. „Hrvati u Wernigerodi za tridesetogodišnjeg rata“. *Vjestnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 5 (1903): 157 (151-160).

ser Kriegßuolkh zu Roß Croatische nation vnd lechten Pferdtē“).¹¹ Kasnije to neće biti slučaj, pa Nikola Zrinski neće biti imenovan zapovjednikom *sveukupne* lake konjice jer je zapovjednik ugarske konjice od 1639. godine bio István Pálffy, a nakon njegove smrti Adam Batthyány (1609. – 1659.).¹² Dakle, Nikola Zrinski je bio vrhovni zapovjednik samo hrvatskih postrojbi, u kojima je, ponavljam, nedvojbeno bilo i osoba i grupa različitoga etničkog predznaka. Povjesničar Juraj Rattkay, suvremenik i sudionik Tridesetogodišnjega rata, Hrvati ne piše kurzivom te ih ne doživljava kao heterogenu pojavu. On je, doduše, imao određenu ideološku agendu pri pisanju knjige *Spomen na kraljeve i banove Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, pa možda i nije osobito relevantan u ovom pogledu, ali svakako ga kao suvremenika i sudionika rata treba spomenuti.

Također, iako je zbog nedovoljne istraženosti još uvijek teško precizirati s kojeg su prostora unutar Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva, uključujući krajiški prostor, dolazili hrvatski vojnici, Hren navodi da su u pukovnijama Zrinskog i Franje Orehovečkog služili plemići vezani uz Zrinske – njihovi vazali obvezni na vojnu službu te podizanje određenog broja konjanika sa svojih posjeda u Pokuplju, Zagrebačkoj županiji, Križevačkoj županiji i Međimurju. Uz te postrojbe u sastavu pukovnije Zrinskog bilo je vjerojatno i njegovih slobodnjaka te možda plaćenika.¹³ Petar Keglević pak navodi da je 1632. godine dobio 10 patenata za podizanje deset satnija, te piše: „došao sam kući i započeo odmah sabirati vojnike“. Budući da je imao posjede na prostoru Hrvatskoga zagorja, očito je (dobar) dio vojnika tamo unovačio. Valjda možemo biti toliko *drski* te se usuditi konstatirati da su u tim postrojbama, ako su ovdje novačene, ipak participirali neki Hrvati? Nadalje, stanovnici Marktredwitza u Bavarskoj su 1633. godine za svoju zaštitu angažirali nekoliko Hrvata iz Corpsove pukovnije, jer su se mogli sporazumijevati s ostalim Hrvatima na njihovom jeziku. A koji je to jezik – *hrvatski* ili hrvatski?

Dakle, na izložbi *Tko su bili ti „Strašni Hrvati“*, pa onda i u katalogu, prezentirao sam raznoliko (novopronađeno) arhivsko te knjižno, slikovno i drugo gradivo o pripadnicima vojnog roda koji je dobio ime po jednom narodu. Treba još jednom istaknuti da je za ovu izložbu prvi put nakon Ivana Kukuljevića Sakcinskog izvršeno veće arhivsko istraživanje ove teme te da je ona iz moje autorske perspektive promatrana kao zametak budućih istraživanja, uključujući i pitanje identiteta/porijekla vojnika u hrvatskim postrojbama. Moja prva konstatacija, koju navodi i sam Weiss, da su hrvatske postrojbe „kao i sve uključene u sukob, bile vrlo heterogenog sastava“ pobija njegovu tvrdnju da ih doživljam kao dio moderne hrvatske nacije. Druga konstatacija, da su uz „prave“ Hrvate, u sastavu hrvatskih postrojbi služili i pripadnici „raznih drugih naroda“, poništava njegovu tvrdnju da ih sve smatram pripadnicima čak i onodobnog hrvatskoga etničkog korpusa, a kamoli moderne hrvatske nacije.

Treba dakle ponoviti – na više sam mjesta u katalogu jasno naglasio etničku heterogenost i raznolikost hrvatskih postrojbi tijekom Tridesetogodišnjega rata. Stoviše, jedno poglavlje nosi naslov *Porijeklo „Hrvata“* (str. 42-43), dakle Hrvata u navodnicima, u kojem sam naveo da su hrvatske postrojbe, kao i bavarske, pa čak i elitne švedske pukovnije, bile heterogenoga sastava. Također sam istaknuo problem neistraženosti gradiva, koji za sada onemogućava detaljniju

11 Hren, Filip. „Hrvatski vojnici u Tridesetogodišnjem ratu (1618. – 1648.)“. Doktorska disertacija, Hrvatsko katoličko sveučilište, 2023, 168. Pristup ostvaren 2. 5. 2023. Hrvatski vojnici u Tridesetogodišnjem ratu 1618.-1648. | Nacionalni repozitorij disertacija i znanstvenih magistarskih radova (nsk.hr)

12 *Isto*, 192.

13 *Isto*, 160.

analizu porijekla vojnika u tim postrojbama, dok je jedan odlomak posvećen masovnom novačenju s krajiškoga, primarno slavonskoga prostora. U pogledu krajiškoga prostora, Weiss navodi da se u tekstu kataloga „povsem ignorira možnost novačenja vojakov uskočkoga, tj. srbskega in vlaškega porekla iz Vojne krajine med *Croaten*“. U svojim se radovima uvijek primarno koristim onodobnom terminologijom, pa tako i kad je riječ o etnokonfesionalnim, društvenim ili drugim pojmovima, dok druge termine (katolici, pravoslavni itd.) upotrebljavam uvijek pazeći na značenje i/ili kontekst te bez zaključaka u pogledu identiteta. Uz jednu vrlo važnu ogradu – kad je riječ o izvorima u kojima postoji autoreferencijalnost autora ili tekstova sastavljenih u ime neke zajednice, taj podatak ima apsolutni prioritet i treba ga koristiti uz kontekstualizaciju i objašnjenja. Izvore o vojnicima koji su se samoidentificirali ili koje su drugi nazivali „Srbima“ (dosad) nisam pronašao, pa stoga to nisam ni uključio u tekst; kad ih pronađem, svakako to neću ni zanijekati ni ignorirati.

No, koliko pažljivo treba pristupiti ovom kompleksnom pitanju pokazuje primjer jednog uskočkog vojnika, čini se grkokatoličke vjere, koji je i sam služio u Tridesetogodišnjem ratu, a zatim u Hrvatskoj konjaničkoj tjelesnoj gardi izbornoga kneza Saske u Dresdenu, gdje je ostao zapamćen, među lokalnim lužičkim Srbima (!), kao Hrvat – Krabat. Riječ je dakako o Janku Šajatoviću – Krabatu, koji je možda služio i u postrojbama koje je 1647. podigao veliki kapetan Slunja–Žumberka Petar Zrinski.¹⁴ Možda bi Weiss prebacio modernost u prošlost da je recimo Šajatovića okarakterizirao „samo“ kao uskoka ili možda, kako je nerijetko slučaj, zbog vjeroispovijesti i uskočkoga predznaka kao Srbina, no s obzirom na ono što o njemu znamo iz izvora, pitanje je bi li to učinio i sam Šajatović, tj. Krabat. Dakle, radi se o vrlo „skliskom“ terenu, koji treba pozorno pregledati, ispipati i oprezno mu pristupiti ukoliko se ne želimo poskliznuti i pasti. Uostalom, upravo je na temelju ugleda hrvatskih vojnika u Tridesetogodišnjem ratu formirana Hrvatska konjanička tjelesna garda izbornoga kneza Saske u Dresdenu (1660. – 1680.), u kojoj su (načelno) zaista služili samo Hrvati, odnosno vojnici s hrvatskoga prostora. Prema navodima Hans-Jürgena Schrötera, koji se najviše bavio tom temom, jednog su pripadnika ugledne kranjske plemićke obitelji Barbo, koja je bila blisko povezana s hrvatskim prostorom, plemstvom i društvom općenito, hrvatski gardisti odbili prihvatiti za prvog zapovjednika, jer nije bio Hrvat!¹⁵

Nadalje, ako „Hrvati“ postaju rod vojske negdje do/oko 1630-ih, što su oni ranije, kad ih je bitno manje na europskim ratištima? Koliko je „stranaca“ služilo u hrvatskim postrojbama, među famoznim *Croaten/Kroaten* u ranim fazama rata? Nikolaus della Nave dobio je 1620. godine dozvolu za podizanje vojnika koji se navode kao „als ain hundert Pfardt und fünf hundert zu Fueß Croatischer nation“ / „nation Croaticus Equest. et pedestris“.¹⁶ Hren zaključuje da „su vojnici rodom ili službom s prostora Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva do 1623. godine u izvorima jasno označeni kao Hrvati ili oni koji dolaze iz hrvatskih zemalja“, ali da se hrvatske postrojbe „kao takve (hrvatske op.a.) javljaju tek Wallensteinovim preuzimanjem vrhovnog

14 Prema Hrenu, „Petar Zrinski je za svoj ratni pohod okupio Žumberčane kao i istaknute pripadnike Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva te se s njima pridružio carskoj vojsci“. Hren, „Hrvatski vojnici u Tridesetogodišnjem ratu“, 193.

15 Schröter, Hans-Jürgen. „Dodatak“. U: *Hrvati – ljudi iz mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*, ur. Vladimir Brnardić, Tanja Kocković Zaborski. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb, 2020, 175 (135-200). Pristup ostvaren 12. 5. 2023. Katalog-izlozbe-Hrvati-ljudi-iza-mita-Janko-Sajatovic-Krabat-i-hrvatske-garde-u-Europi.pdf (emz.hr)

16 Hren, „Hrvatski vojnici u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.)“, 127.

zapovjedništva 1625. godine“.¹⁷ Istraživanje Filipa Hrena pokazuje i kako izvori nedvojbeno potvrđuju masovno novačenje vojnika na hrvatskom prostoru.¹⁸

No, kao što je već rečeno, iako navedeni katalog nije namijenjen dubinskom raščlanjivanju problematike identiteta vojnika u hrvatskim postrojbama, svejedno je na više mjesta naglašeno kako je primarno riječ o vojnicima koji su služili u hrvatskim postrojbama, a ne o „hrvatskom narodu“. Stoga sam namjerno koristio termine „hrvatske postrojbe“, „hrvatske čete“, „hrvatski vojnici“, jer oni impliciraju da se radi ili o vojnicima u sastavu postrojbi koje su nosile hrvatsko ime ili o postrojbama novačenim na hrvatskom prostoru. A često se radilo o oba slučaja, koliko možemo pretpostaviti na temelju do danas istražene građe. U uvodu (str. 7-8) sam naglasio da je, unatoč značaju, uloga hrvatskih postrojbi u Tridesetogodišnjemu ratu vrlo slabo istražena, uključujući i pitanje porijekla hrvatskih vojnika, pa i časnika, njihove biografije i ratni put, sociopolitički status te službe unutar Hrvatsko-slavonskog, odnosno Ugarskoga Kraljevstva, zatim pitanja broja unovačenih ili mobiliziranih vojnika s hrvatskog prostora, etničkog sastava, problematike prenatragljenih optužba za bestijalnost i sl. Svjestan heterogenoga sastava hrvatskih postrojbi, na početku navodim da su u Tridesetogodišnjem ratu „sudjelovali... vojnici s područja cijelog Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva, uključujući i krajiški prostor, bez obzira na etnokonfesionalnu pripadnost.“ (str. 8) Štoviše, naveo sam da je masovno učešće hrvatskih vojnika dijelom i posljedica „uključivanja među ‘Hrvate’ vojnika drugih narodnosti (Ugra, Poljaka, Kozaka, Nijemaca itd.)“ te „pojam ‘Hrvat’ sve je više mijenjao značenje – od oznake (samo) za vojnike s hrvatskog prostora, sve više prema generičkoj oznaci za specifičan rod vojske – laku konjicu.“ (Oba primjera na str. 9.) Također, citiram i Philipa Vincenta koji kaže „kako dobar dio ‘Hrvata’ uopće nije bio hrvatskog porijekla“, pa navodi kako „desetina ih nije iz te zemlje (Hrvatske op.a.), nego su mješavina raznih stranih naroda“ (str. 11). Na str. 13 jasno navodim da je u „hrvatskim postrojbama služilo na tisuće ljudi, domaćeg i stranog porijekla“. Na str. 12 kataloga jasno se navodi da je „zbog stanja istraženosti i kompleksnosti teme rakurs primarno hrvatski, što podrazumijeva da se nakon kratkog uvoda u širi kontekst, izloženi materijal ponajprije fokusira na hrvatsku komponentu unutar Tridesetogodišnjega rata.“ Primjera s navodnicima ima još (str. 10, 11, 13), a navodnike ne upotrebljavam kad je riječ o prijevodima iz onodobnih izvora. Međutim, Weiss donosi i neke netočne konstatacije. Na primjer, navodi da se u katalogu „ne opisuje geografsko širega prostora, iz katerega su te enote lahke konjenice novačijo“, što nije točno, jer se u slučaju patenta za novačenje vojnika izdanog Marku Lubetiću Capiletu jasno kaže da je vjerojatno novačio na širem hrvatskom i kranjskom prostoru.

I na kraju, budući da su Hrvati u tom periodu bili masovno prisutni u Beloj krajini, pomalo je ironično, a možda i promašeno, da se baš na primjeru obitelji Kanižar nastoji provesti distinkcija između *Croaten* i Hrvata. Iako nedovoljno poznatoga porijekla, i sam Weiss navodi da je ta obitelj „za taj čas značilnih migracijah iz hrvaškega i slavonskega prostora prejkone iz Slavonije in je napozneje v 16. stoletju prispela na Metliško“, odnosno da se može govoriti „o katoliških pribežnikih iz južnoslavonskega ali hrvaškega prostora“.¹⁹ Uostalom, Weiss povezuje Sigmunda, prvog poznatog Kanižara u Kranjskoj iz 1580-ih, s obitelji Lenković koja je držala Pobrežje, a i sama je bila porijeklom iz Like. Weiss također navodi da je Kanižara bilo i u Karlovcu (spominje Ivana i Mikulu te oca im Jurja), a Radoslav Lopašić pak navodi da je nakon pljenidbe

¹⁷ *Isto*, 139.

¹⁸ *Isto*, 173-174.

¹⁹ Weiss, „Kanižarji: Vojaški rod Metliškega in njegovo udejstvovanje v tridesetletni vojni“, 142.

imanja Zrinskih i Frankopana Ribnikom upravljao Ivan Kanižar.²⁰ Nadalje, spomenuti Sigmund Kanižar služio je kao zapovjednik (*stotnik*) haramija na „hrvaški meji“, a krajem 16. stoljeća imenovan je zapovjednikom u Gomirju i okolici naseljenih uskoka. Bio je i *haramien hauptman*, a naslijedio ga je *Štefan Gusić*, dakle Stjepan Gusić.²¹ Haramije su bili rod vojske popunjavan uglavnom domaćim, hrvatskim svijetom, svojevrsni pandan osmanskim martolozima te kasnije habsburškim uskocima. Mihael Kanižar borio se pak u sastavu krajiških postrojbi i u Uskočkom ratu pod zapovjedništvom Vuka Frankopana Tržaćkog, koji je tada držao i Črnomelj.²² Bio je i u postrojbama koje je Kranjska „nudila Štajerski proti roparskim oddelkom sedmograškega kneza Gábora Bethlena v letih 1620 in 1621.“, gdje je pod zapovjedništvom Ernesta Paradeisera zapovijedao „kot poročnik dvestotim strelcem“. Kanižaru su, pak, bili podređeni „haramijske vojvode“.²³ Štoviše, Dimitz, na koga se poziva Weiss, navodi da je na molbu štajerskih staleža Kranjska 1620. godine poslala protiv Bethlena 400 hrvatskih strijelaca (*400 kroatische Schützen*) pod zapovjedništvom Krste Gusića, kranjskog plemića hrvatskog porijekla. Kranjski su *verordneten*, nastavlja Dimitz, i 1621. godine dozvolili na tri mjeseca unovačiti 200 *kroatische Schützen* pod zapovjedništvom iskusnog zapovjednika Ernsta Paradeisera, između ostalog, zapovjednika nad 50 konjanika u Žumberku i zapovjednika Slunja te nad masolima.²⁴ Dvorsko ratno vijeće, u jednom od prijedloga za borbu protiv Bethlena, 12. travnja 1620. ustvrdilo je da je „za defanzivni ili ofenzivni rat protiv Bethlena potrebno najmanje 10 000 vojnika, od čega 6000 njemačkih pješaka (*Teütsche Knechte*), 2000 njemačkih konjanika (*Teütsche Pferdt*), 1000 hrvatskih pješaka (*Croaten zu Fueß*) i 1000 hrvatskih, ugarskih ili raških lakih konjanika (*leichte Pferdt Croaten, Hungarn oder räzischer nation*)“.²⁵ Dakle, to je rana faza Tridesetogodišnjega rata i moment kad u hrvatskim postrojbama zasigurno nije bilo nekog osobitog priljeva strana- ca, odnosno osoba izvan onodobnoga hrvatsko-slavonskog prostora (uključujući krajište), uz iznimku pograničja unutrašnjeaustrijskih zemalja. A tada se hrvatsko ime još nije protegnulo na cijeli jedan rod vojske, laku konjicu – štoviše, tad su hrvatski vojnici još nerijetko inkorporirani u ugarske postrojbe ili se ponekad čak i pojavljuju pod nazivom Ugri.

Ništa od navedenog Weiss nije uzeo u obzir prilikom pristupa ovoj zamršenoj temi, koja se svakako ne može razrješavati stavljanjem pojedinih termina u kurziv, već ozbiljnim, studioznim, sustavnim i ekstenzivnim arhivskim radom te analizom i dosljednom elaboracijom koja iz takvog istraživanja slijedi. Nažalost, još smo uvijek na početku proučavanja ove kompleksne teme i prostora za napredak ima u svim smjerovima. Valjda ćemo prilikom obilježavanja završetka Tridesetogodišnjega rata biti nešto upućeniji nego što smo to danas. Na kraju, ipak bih konstatirao kako je kolega Weiss svojim člankom dao vrijedan doprinos ovoj tematici, pa onda i raspravi o njezinim još uvijek nerazriješenim aspektima, iako, za argumentaciju kakvu je ponudio, izbor primjera možda nije najsetreniji.

Damir Stanić

20 Lopašić, Radoslav. *Oko Kupe i Korane*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1895, 244.

21 Weiss, „Kanižarji: Vojaški rod Metliškega in njegovo udejstvovanje v tridesetletni vojni“, 144.

22 *Isto*, 150.

23 *Isto*, 150-151.

24 Dimitz, August. *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung*. III dio. Ljubljana: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1875, 403-404.

25 Hren, „Hrvatski vojnici u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.)“, 86.